

SPREKEN GEMEENTEN
EN WATERSCHAPPEN
EEN ANDERE TAAL?

MET ÉÉN TEENTJE IN HET WATER

Tekst Peter Boorsma en Sander Peters | Foto Menno Boermans / Hollandse Hoogte

Jaren na de introductie van de watertoets en de stedelijke wateropgave staan de straten in sommige woonwijken nog steeds regelmatig blank. Doen gemeenten hun werk niet goed of schort er iets in de samenwerking met de waterschappen op het gebied van ruimtelijke ordening? Maandblad H₂O zocht het uit en ging ook kijken in drie gemeenten die wél wat hebben met water.

“De regenbuien van de laatste tijd hebben voor veel wateroverlast gezorgd”, meldt het schoolblad van CBS Het Startblok in september 2011. Het parkeerterrein van de school in de Harderwijkse nieuwbouwwijk Drielanden is niet met droge voeten te bereiken omdat het regenwater geen kant op kan. “Is er misschien iemand die pallets heeft om over de plassen heen te leggen?”, vraagt de redactie zich af.

Die hele zomer stonden de wijk Drielanden en delen van het naburige Ermelo regelmatig blank. De tunnel onder het spoor veranderde keer op keer in een waterballet. Al snel werden er aanpassingen gedaan in de riolering en enkele watergangen en zijn de stoepen verhoogd. Maar dat is niet voldoende om het onderlopen van straten helemaal te voorkomen, zo is de inschatting.

Google op ‘wateroverlast’ en de voorbeelden rollen over het scherm, vaak ook met filmpjes van mensen die tot kniehoogte in het water staan. Soms is het eenmalig dat de straten >

In een tijd van forse bezuinigingen is ook steeds de vraag: wie betaalt het?

‘Waterschappen hebben steeds meer oog voor het stedelijke gebied’

blank staan en het water de huizen inloopt. In andere gevallen keert de overlast na iedere stevige bui weer terug. Dat laatste is het geval in bijvoorbeeld in de Amersfoortse wijk Kattenbroek en in Passewaaij in Tiel, maar ook in Sluiskil, de Klapwijk in Pijnacker, de Zeeheldenwijk in Leidschendam en in Wijk aan Zee.

PLANNING

Gemeenten zijn sinds 2003 verplicht voor iedere ruimtelijke planning in een vroeg stadium na te gaan of genoeg rekening is gehouden met waterhuishoudkundige aspecten, het ‘water-toetsproces’. Daarvoor adviseert de waterbeheerder – meestal het waterschap – over de plannen op aspecten als voldoende ruimte voor berging, het voorkomen van wateroverlast, veiligheid. Daarnaast hebben alle gemeenten een zogenoemde ‘wateropgave’ die er op neerkomt dat ze samen met het waterschap een aanpak moeten formuleren van overlast als gevolg van overstromend rioolwater en van overlast door grondwater.

Maar als gemeenten al sinds tien jaar moeten overleggen met waterschappen over hun ruimtelijke plannen – hoe kan het dan dat sommige nieuwbouwwijken toch zoveel last hebben van onderlopende straten en huizen? Heeft de gemeente soms stekken laten vallen bij het plannen van de wijk?

Dat blijkt lastig na te gaan. Nabellen levert veel ontwijkende antwoorden op. “De kwestie heb ik besproken met onze projectleiders”, meldt bijvoorbeeld de communicatieadviseur van Harderwijk. “Zij herkennen zich niet in het beeld dat er regelmatig wateroverlast is.” Het betrof een extreme forse hoosbui, elders hebben bewoners hun tuinen opgehoogd en verstoren daarmee de afwatering of de projectontwikkelaar heeft een fout gemaakt.

Ook de waterschappen spreken zich niet graag uit over de problemen en benadrukken vooral de goede relaties.

Frans van de Ven, teamleader Urban Land & Water Management bij Deltares en hoofddocent Stedelijk Waterbeheer aan de TU Delft, verbaast zich niet over de antwoorden. “Er zijn wel eens fricties, maar meestal komen ze er ook wel weer en uit en wordt een voor alle partijen passende oplossing gevonden.”

CONFLICTEN

Maar hoe verloopt die samenwerking nu? Houden gemeenten wel van water?

Volgens Arnold Wielinga, projectleider/adviseur Integraal Stedelijk Waterbeheer bij Royal HaskoningDHV, zijn er soms stevige conflicten tussen gemeenten en waterschappen. “Vaak is er ruzie over de verantwoordelijkheden. En in tijd van forse bezuinigingen is ook steeds de vraag: wie betaalt het? Daarbij hebben waterschappen steeds meer oog voor het stedelijke gebied, waar ze zich vroeger concentreerden op het agrarische gebied. Dan komen ze de gemeenten ook steeds vaker tegen.”

Als het knalt, komt dat meestal omdat er geen goede afspraken zijn gemaakt over de verdeling van de kosten van de oplossing. Wielinga noemt het voorbeeld van een bedrijventerrein waar een beek is omgeleid om de aanleg mogelijk te maken. De beek maakt echter zo’n scherpe bocht dat deze bij hoog water buiten zijn oevers treedt en een deel van het bedrijventerrein onder water zet. “Het probleem is wel op te lossen, maar gemeente en waterschap steggelen nu al maanden over wie dat nu moet gaan betalen.”

Ook beleidsmedewerker Reinier Romijn van de Unie van Waterschappen noemt de crisis als een factor die de verhouding tussen gemeenten en waterschappen op scherp stelt. “Zeker nu de economie slecht is, is water een kostenpost in planontwikkeling. Vaak is het al niet makkelijk voor een gemeente om de begroting sluitend te krijgen en als er gekozen moet >

GEMEENTE WESTLAND: 'WE ZITTEN STEEDS EERDER AAN DE ONTWERPTAFEL'

PRAKTIJK
VOORBEELD

Bestuurders geven de aftrap voor een project op sportpark de Hoge Bomen in Naaldwijk, waarbij een natuurgrasveld onder water wordt gezet. De gemeente Westland en het Hoogheemraadschap van Delfland onderzoeken of sportvelden bij hevige regenval kunnen worden gebruikt als tijdelijke waterberging

Wateroverlast in Maasdijk (Oranjepolder) in 2011

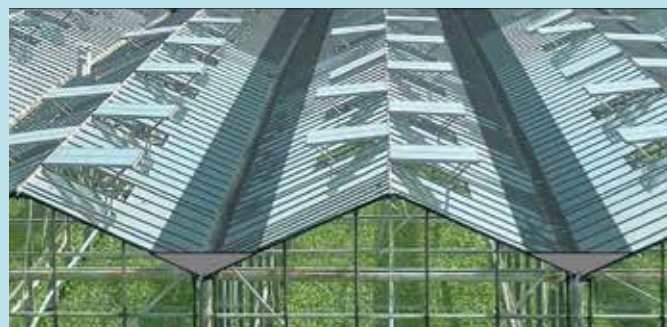
Kassen, kassen en nog eens kassen. De polders in de gemeente Westland staan er vol mee. De grond in dit gebied, ingeklemd tussen Rotterdam, Den Haag en de Noordzee ligt niet alleen erg laag, maar is ook schaars. "En dus is het zaak slimme manieren te zoeken om droge voeten te houden. Bergen van water vraagt veel ruimte. En is dus relatief duur", legt Willemijn Nagel, watercoördinator van de gemeente uit.

In het Waterplan Westland, een gezamenlijk document van gemeente en waterschap Delfland, lag de nadruk in eerste instantie vooral op waterberging. Nagel: "Toen de gemeenteraad in 2008 de forse kosten daarvan onder ogen kreeg, is het plan *gecrasht*. Tot grote teleurstelling van Delfland. Het leidde tot een impasse. Pas na bemiddeling van oud-minister Braks draaiden de neuzen langzaam maar zeker weer dezelfde kant op."

In 2009 zijn Nagel en haar counterpart bij Delfland aangesteld om de samenwerking op watergebied te stroomlijnen. Met succes, want er is de voorbije jaren veel gebeurd in de Westlandse polders. "We hebben samen met het waterschap in kaart gebracht welke oplossingen er zijn om te voorkomen dat kassen en woningen onderlopen. Iedereen mocht z'n zegje doen, wat uiteindelijk heeft geleid tot een top-9 van projecten. Er bleek ineens veel mogelijk: denk aan verbrede sloten, waterbassins bij de kassen, maar ook het doorsteken van een dijk om hemelwater af te voeren. Of, heel concreet: het aanbrengen van

schotten op de kasdaken, zodat het water na een piekbui vertraagd wordt afgevoerd."

Van die negen gebiedsprocessen zijn er twee in 2012 daadwerkelijk van start gegaan: de aanpak van de kernen van Maasdijk (Oranjepolder) en De Lier (Kralingepolder). "We hebben die plannen zo goed *organiseert* voorbereid dat ze als hamerstuk de raad passeerden. En dat terwijl er best veel geld mee gemoeid is." Het tekent de geslaagde samenwerking tussen ruimtelijke ordening en water in Westland, stelt Nagel. "Nog niet iedereen is evenzeer doordrongen van water en groen, maar het gaat beter en beter. Steeds vaker zitten wij van water in een vroeg stadium aan de ontwerptafel. Hartstikke noodzakelijk, want het klimaat verandert en daarmee ook de wateropgave."

GEMEENTE ROTTERDAM: 'STAD VAN SINGELS EN VAARTEN, DAT IS DE TOEKOMST'

PRAKTIJK
VOORBEELD

Foto Eric Fecken

De Delftsevaart in het centrum van Rotterdam ter hoogte van het Grote Kerkplein

Ontwerpers, techneuten, waterprofessionals: op basis van het Waterplan 2007 en de Architectuur Biënnale 2006 – met als thema 'The Flood' – zijn deze groepen in 2008 bij elkaar gaan zitten om tot één visie op Rotterdam Waterstad 2030 te komen.

"Een visie is misschien een groot woord", zegt Jorg Pieneman, watermanager van de gemeente Rotterdam. "Het is echt een beeld op hoofdlijnen, meer ter inspiratie dan als strikte leidraad. In elk geval moet het de oude watergeoriënteerde stad weer terugbrengen. De stad die ontstond langs de Rotte, de Schie en natuurlijk de Maas."

Centraal in het toekomstbeeld staan de twee stadsdelen van Rotterdam: Noord en Zuid. Noord is bestempeld tot singelstad, Zuid tot vaartenstad. Pieneman: "Concreet betekent dit dat we op de noordoever de singels terugbrengen in het stadsbeeld. Die zijn grotendeels gedempt aan het begin van de 20e eeuw. Waar ruimte is, graven we naar open water. In de oude stadswijken lukt dat niet; daar geven we het water op innovatieve wijze een plek, bijvoorbeeld via waterpleinen of ondergrondse infiltratiebassins."

De zuidoever is van oudsher een meer parkachtig, groen deel van

de stad. Daar wil Rotterdam de vaarten tot leven te wekken. "In de toekomstvisie schetsen we een Giethoorn-achtig beeld: ieder huis, iedere straat zijn eigen water. Dat lukt natuurlijk nooit, maar het is ter inspiratie. De Blauwe Verbinding is een mooi voorbeeld van wat we daar doen: het is een 13 kilometer lange recreatieve bevaarbare route tussen het Zuiderpark, het toekomstige landschapspark het Buijtenland van Rhooen en de Zuidpolder in Barendrecht. Deze water-route zorgt voor schoon water, functioneert als waterberging én legt een ecologische verbinding tussen de verschillende groengebieden in en rond de stad."

Rotterdam een voorbeeld van een goede samenwerking tussen ruimtelijke ontwikkeling en water? "Ja", zegt Pieneman onomwonden. "Dat is niet mijn verdienste, maar van de ontwerpers. Een aantal van hen heeft water hoog op de agenda staan. Ik hoef er dus niet altijd hard aan te trekken. De samenwerking met het waterschap? We hebben er hier drie, dat bemoeilijkt de communicatie soms. Eerlijk is eerlijk: soms verzuimen we het waterschap te betrekken bij nieuwe plannen. Dat moet beter, dat geef ik toe."

worden tussen een paar extra huizen bouwen of wat meer water, is dat niet altijd eenvoudig.” Volgens Romijn zijn er grote verschillen tussen de grote (stedelijke), middelgrote en landelijke gemeenten als het gaat om samenwerking. “Stedelijke gemeenten hebben enorme ruimtelijke ordeningskwesties en moeten veel aspecten tegelijkertijd afwegen. Voor deze gemeenten is water een onderwerp naast andere onderwerpen, maar tegelijkertijd is er ook veel deskundigheid. De rol van het waterschap is hier vaak anders dan bij de echt landelijke gemeenten, met relatief kleine, eenvoudige opgaven op het gebied van ruimtelijke ordening en een beperkte bezetting van ambtelijk apparaat”, aldus Romijn, die wel een forse verbetering ziet in de afgelopen tien, twaalf jaar. “De watertoets heeft daar veel aan bijgedragen; het instrument kan dan ook zeker nog niet gemist worden.”

Volgens Wielinga is er in het geval van kleine gemeenten regelmatig sprake van een niveauverschil. “Dan zit er iemand met veel verstand van riolering. Of iemand die naast ‘water’ ook recreatie, groen en openbare ruimte in zijn portefeuille heeft.”

SPRAAKVERWARRING

Gemeenten en waterbeheerders moeten ook nog aan elkaar wennen, zo signaleren verschillende betrokkenen. Vaak spreken ze nog niet dezelfde taal. “Zo hebben ze een verschillend idee wat nu een probleembui is. Voor een gemeente is dat een hoosbui die de straten blank zet. Een waterschap maakt zich daarover geen zorgen omdat het systeem dergelijke buien makkelijk kan bergen. Dat maakt zich meer zorgen over dagenlange regen achter elkaar, waardoor het systeem buiten de oevers dreigt te treden”, aldus Wielinga.

Een vergelijkbare spraakverwarring is er over de afwatering. Het is duidelijk dat de gemeente gaat over de riolering en het waterschap over de A-watergangen. Maar vaak is onduidelijk wie er nu gaat over het onderhoud van de kleine slootjes of over duikers die de afvoer van het water remmen.

Volgens Reginald Grendelman, beleidsmedewerker Water en Ruimte van de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) is het een probleem dat er vanuit de gemeente niet altijd de goede mensen aan tafel zitten. Dan is bijvoorbeeld een rioleringsman gesprekspartner voor het waterschap, waar dat eigenlijk een plannenmaker moet zijn.

Het gebeurt wel dat het waterschap zijn advies niet helemaal terugziet en dat daardoor ergernis ontstaat. “Een waterschap heeft een focus op water en waterveiligheid, maar een gemeente moet een bredere afweging maken en ook economische en recreatiebelangen meewegen. Dat leidt dan wel eens tot een oplossing die in de ogen van de watermensen >

‘Gemeenten en waterbeheerders moeten ook nog aan elkaar wennen’

EFFICIENCY IN DE WATERKETEN

In 2011 zijn in het Bestuursakkoord Water afspraken gemaakt over intensieve samenwerking tussen gemeenten en waterschappen in de (afval-)waterketen. Iedere regio kan zelf bepalen hoe ze deze samenwerking vorm geeft. Ketensamenwerking moet uiteindelijk leiden tot een efficiencywinst van 450 miljoen euro in 2020. Inmiddels wordt er in 61 regio's samengewerkt. Deze maand [april] wordt een visitatiecommissie samengesteld die de regio's gaat bezoeken en de samenwerking eventueel probeert vlot te trekken.

PLATFORM WATER VALLEI EN EEM: 'WE HEBBEN ELKAAR OP MENSNIIVEAU GEVONDEN'

PRAKTIJK
VOORBEELD

De feestelijke bezegeling van het samenwerkingsverband

Zestien gemeenten, gelegen op de grens van Gelderland en Utrecht, en het waterschap Vallei en Veluwe. Samen vormen ze het Platform Water Vallei en Eem, een samenwerkingsverband dat vooralsnog vooral actief is in de afvalwaterketen, maar op termijn ook steeds meer op het snijvlak van water en ruimtelijke ordening. "Het waterdossier is ontzettend breed", aldus Marijke Jaarsma, lid van de regiegroep van het platform en in het dagelijks leven medewerker van het Waterschap Vallei en Veluwe. "Het is voor gemeenten veel efficiënter, goedkoper en behapbaarder om de handen ineen te slaan. Ja, ook met het waterschap, want de scheidslijn tussen onze afvalwatertaak en die van gemeenten is natuurlijk vrij kunstmatig."

niet ideaal is." Volgens Grendelman is het de taak van een gemeente een dergelijke afweging van belangen te maken. Hij vindt echter wel dat gemeenten beter kunnen uitleggen wat ze van het advies van het waterschap overnemen, wat niet en vooral waarom wel of niet.

SAMENWERKINGSVERBANDEN

Vanuit de wateropgave ontstaan nu overal in Nederland zogenoemde 'waterkringen', waarin verschillende gemeenten in een regio samenwerken met het waterschap. Die samenwerking wordt overigens vaak uit noodzaak geboren, omdat de waterketen een efficiencywinst moet gaan boeken van 450 miljoen euro (zie kader 'Efficiency in de waterketen'). Inmiddels zijn er 61 regio's.

Een evaluatie toont aan dat het heel goed gaat tussen waterschappen en gemeenten, oordeelt Grendelman van de VNG. "Er is een heel andere cultuur aan het ontstaan van 'samen problemen tackelen'. Het feit dat ze nu regelmatig fysiek bij elkaar tafel zitten in de regio, zorgt ervoor dat ze zich beter kunnen inleven in de problematiek van de ander."

Jaarsma geeft toe dat een succesvolle samenwerking tussen gemeente en waterschap niet altijd vanzelfsprekend is. De verschillen tussen beide organisaties zijn groot; de gemeente staat dichtbij de burger en heeft veel meer andere onderwerpen op de agenda staan. Het waterschap opereert meer in de luwte en focust alleen op water. "Dat de samenwerking in deze regio zo goed loopt, ligt vooral aan de mensen die er zitten. Die delen graag kennis, hebben elkaar op mensniveau gevonden en bouwen geen schotten op."

Vorig jaar heeft het platform een waterprofessional in dienst genomen. "Let wel: 1 fte, gezamenlijk betaald door waterschap en gemeenten. Dat is uniek, niet? Deze medewerker is verantwoordelijk voor de monitoring van het afvalwatersysteem. Onlangs hebben we nog iemand aangesteld, ook voor meten en monitoren. En de derde zit er aan te komen."

De samenwerking bespaart gemeenten en waterschap tijd, geld en levert op middellange termijn grote voordelen op. "Binnen het platform leeft heel sterk de gedachte dat de regionale samenwerking z'n vruchten afwerpt. We leren van elkaar, ook op andere vlakken dan afvalwater. Zo delen we documenten, stellen samen bestekken op, stappenplannen, checklists et cetera, óók op het snijvlak van water en ruimtelijke ontwikkeling. En nog een voordeel: met het oog op de vergrijzing is deze regionale schaalvergroting een mooie manier om jonge mensen te interesseren voor het vakgebied water. Keiharde noodzaak."

Volgens Grendelman hebben vooral kleine gemeenten baat bij het feit dat ze regelmatig met het waterschap aan tafel zitten. "Ze leren van het waterschap en van elkaar en kunnen soms onderling hun personeelstekorten oplossen. Tot voor kort namen kleine gemeenten voor het opstellen van de waterparagraaf vaak hun toevlucht tot adviesbureaus. Maar steeds vaker zie je dat gemeenten het nu goed organiseren door samen te werken met collega's uit de regio."

Wielinga herkent dit: "Je ziet nu dat in de samenwerkingsverbanden afspraken worden gemaakt over bijvoorbeeld vervanging bij ziekte. Ook komt het soms tot een verdeling van de ontwikkeling van expertise, dat de een zich ontwikkelt op het gebied van riolering en de ander op het gebied van stedelijk oppervlaktewater. Dat levert een forse kwaliteitsverbetering op."

Van de Ven van Deltares benadrukt dat het watertoetsproces ervoor heeft gezorgd dat waterschappen anders met gemeenten omgaan. "Voorheen traden waterschappen vooral toetsend op, tegenwoordig denken zij steeds meer mee." |